

PARMENİDES'TEN LEVINAS'A
METAFİZİK

JEAN GRONDIN

ÇEVİREN
ALP TÜMERTEKİN

JEAN GRONDIN

Kanadalı felsefeci ve felsefe tarihçisi (d. 1955). Montreal'deki Université de Montréal'de felsefe profesörü olarak görev yapmaktadır. Doktora derecesini Heidelberg Üniversitesi'nden almıştır (1986). Fenomenoloji, hermenötik, metafizik ve Alman felsefesi alanlarında yaptığı çalışmalarla uluslararası alanda tanınan ve kitapları birçok dile çevrilen Grondin, özellikle Heidegger, Kant, Husserl, Gadamer, Ricoeur gibi düşünürlerin eserlerine odaklanarak geliştirdiği yaklaşımıyla çağdaş hermenötiğe önemli katkılarda bulunmuştur. Başlıca eserleri: *Kant et le problème de la philosophie: l'a priori* (1989), *L'universalité de l'herméneutique* (1993), *Hans-Georg Gadamer: A Biography* (2003), *Du sens de la vie* (2003).

ALP TÜMERTEKİN

Alp Tümertekin 1955'te İstanbul'da doğdu. İstanbul St. Michel Fransız Lisesi'ni bitirdi. Yükseköğrenimini İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Dilleri Bölümü Dilbilim dalında tamamladı. Fiziksel Antropoloji, Türk Dili, Pedagoji ve Beşeri-İktisadi Coğrafya sertifikaları aldı. Dilbilim alanında olduğu gibi, coğrafi mekân ve pazarlama coğrafyası konularında da çalışmalarını sürdürdü, çeviriler yaptı. Çeşitli dergilerde yazı ve çevirileri yayımlandı. Başlıca çevirileri şunlardır: J. P. Sartre, *Sözcükler* (1983); G. Bachelard, *Yok Felsefesi* (1995); P. Boniface, *Güçsüzlük İsteği* (1997); J. Le Goff, *Gençlere Avrupa Tarihi* (1997); A. Raymond, *Yeniçerilerin Kahiresi* (1999); J. Derrida, *Marx'ın Hayaletleri* (2001); Stefanos Yerasimos, *Süleymaniye* (2002); Çeşitli yazarlar, *Bensizbiz* (2002); L. Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (2003); Bella Habip, *Kadmlık, Yeniden* (2003); Roger Perron, *Neden Psikanaliz?* (2003); Marida Talamona, *Malaparte Evi* (2004); Joan Miró, *Düşlerimin Rengi Bu* (2005); Gaston Bachelard, *Uzamanın Poetikası* (2008); Louis Althusser, *Kriz Yazıları* (2009); Gaston Bachelard, *Düşlemenin Poetikası* (2012); T. Kuran, *Yalanla Yaşamak* (2013); G. Apollinaire, *Kübit Ressamlar* (2014); Bruno Zevi, *Mimarlığı Görebilmek* (2015); Álvaro Siza, *Apaçıklığı İmgelemek* (2015); François Georgeon, *Osmanlıdan Cumhuriyete İstanbul'da Ramazan* (2018), George Simmel, *Harabe, Kapı ve Köprü, Kulp* (2020) Alain Robbe-Grillet, *Silgiler* (2021)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	
BİR METAFİZİK KAVRAMINA DOĞRU	19
I	
PARMENİDES: VARLIĞIN APAÇIKLIĞI	30
1. Platon Öncesi Düşüncenin Parçalı, Neredeyse Anlaşılmaz Karakteri	30
2. Presokratiklerin Doğa Hakkındaki Düşüncelerinin Bağlamı	33
3. Sözlü, Yani Şiirsel Kültür	37
4. Bir Tanrıçanın Vahyi	39
5. Varlığın Muamması	44
6. Parmenides'in Ontolojisinin Sonraki Günleri	52
7. Sofistlerin Bunalımı: Kendi Başına Bırakılan İnsan Söylemi	55
2	
PLATON: İDEA HİPOTEZİ	60
1. Platon'un Yazılarının Dolayımli Karakteri	60
2. Parmenides'in Mirası	64
3. Eidos'a Kulak Vermek	66
4. İdeaların Ayrılığı	70
5. Anımsama Çabası	75
6. Diyalektik ya da Varlığın Kendisine Odaklanmak	79
7. Matematik Varlığın Örnek İdeallığı	81

8. <i>Sradan “Metafizik” Ayrımı: Devlet’in Altıncı Kitabı</i>	83
9. <i>İyi İdeasının Her Şeyin Üzerinde Olması</i>	87
10. <i>Demiurgos’un Kozmosu: Aynı ve Başka</i>	93
11. <i>Platon’un Akademisinde Bir İlkesi</i>	94

3

ARİSTOTELES: İLK FELSEFENİN UFUKLARI	99
1. <i>Metafiziğin Metni ve Nesnesi</i>	99
2. <i>İlk İlkelerin Bilimi</i>	102
3. <i>Nedenler Kuramı</i>	104
4. <i>Varlık Olarak Varlığı Ele Alan Bir Bilim Vardır</i>	110
5. <i>Metafizik E 1’in Onto-Teolojik Bakış Açısı</i>	113
6. <i>Varlığa Birden Çok Anlam Verilir</i>	118
7. <i>Ousialogia Olarak İlk Felsefe</i>	122
8. <i>Metafizik’in Beşinci Kitabının Teolojisi</i>	127

4

ANTİKÇAĞ METAFİZİĞİNİN SON DORUĞU: YENİ PLATONCULUK ORTAYA ÇIKIYOR	133
1. <i>Plotinos’ta Bir’in Metafiziği</i>	135
2. <i>Augustinus’ta Metafiziğin Hıristiyanlaşması</i>	143

5

ORTAÇAĞDA TEOLOJİ VE METAFİZİKLER	154
1. <i>“Metafizik” Bir Çağ mı?</i>	154
2. <i>Pistis’in Arka Planı</i>	159
3. <i>Anselmus ve Ontolojik Kanıt</i>	163
4. <i>İbni Sina ve Şifa Metafiziği</i>	168
5. <i>İbni Rüşd’ün İbni Sina’ya Eleştirisi</i>	179
6. <i>Thomas Aquinas’a Göre Metafiziğin Nesnesi</i>	181
7. <i>Tanrı Var mı? Beş Yol</i>	186
8. <i>Duns Scotus’tan Suarez’e Kadar Skolastik Düşüncede Scientia Transcendens Fikri: Ontolojinin Kökeni</i>	192

	6	
DESCARTES: COGITO'YA GÖRE İLK FELSEFE	201	
1. Descartes'ta Metafizik Var mı?	201	
2. Birinci Meditasyon: Klasik Metafizikte Neden Şüpheli Edilebilir ya da Ne Gündeme Getirilebilir?	206	
3. İkinci Meditasyon: Düşünüyorum, Varım; Cogito Metafiziği	209	
4. Üçüncü Meditasyon: Varolan Tanrı Üzerine veya Tanrısallığın Metafiziğine Dönüş	215	
5. Descartes'taki Çifte Metafiziğin Sonrası	221	

	7	
SPİNOZA VE LEİBNİZ: YALINLIĞIN VE TÜMLEŞİK RASYONELLİĞİN METAFİZİĞİ	224	
1. Etik Bir Metafizik: Spinoza	224	
2. Tözsel Biçimler Metafiziği Arayışı: Leibniz	230	

	8	
KANT: ELEŞTİRELEŞEN METAFİZİK	238	
1. Doğal Metafizik	239	
2. Metafizik Bilim Olabilir mi?	241	
3. Kant ve Eskilerin Aşkın Felsefesi: Fenomenler ve Kendinde Şeyler	246	
4. Eleştiri ve Metafizik	249	
5. Özgürlüğün Metafiziği	255	
6. Hükümran İyi "Metafiziği"	258	
7. Tanrı'nın Varlığı Kanıtlanabilir mi?	265	
8. Kant'tan Sonra Metafiziğin Geleceği Nasıl Olacak?	268	

	9	
KANT'TAN SONRA METAFİZİK	271	
1. Kant'tan Sonra Metafizik Oldu mu?	271	
2. Kant'ta Öğreti, Bilim ve Sistem	276	
3. Bir Kendinde Şey Metafiziğinin İdealizm Açısından Reddedilmesi	280	

4. Reinhold'un İlk Felsefesi	283
5. Fichte ve Benlik Metafiziği	287
6. Schelling'in Özdeşlik Metafiziği	299
7. Son Schelling'in Metafiziği	309
8. Hegel'de Tin Metafiziği	320
9. Hegel Sonrası Metafizik: İnsanlığın İlk Bir Evresi ya da Sanatçı Meselesi	339

10

HEIDEGGER: VARLIK MESELESİNİN METAFİZİĞİN AŞILMASI ADINA DIRİLTİLMESİ	349
1. Ontoloji Tarihinin Tahrip Edilme Tasarısı	349
2. Varlık Meselesinin Çifte Önceliği	352
3. Metafizik: Varlığımızın En Önemli Olayı (1929)	361
4. Metafiziğin Onto-teo-lojik Kuruluşu	369
5. Metafiziğin Nihilist ve Teknik Açından Tamama Ermesi	376
6. Neden İlkesinin Sarsılması	380
7. Heidegger'de Metafiziğin Aşılmasının Teolojik Erimi	382
8. Gizliden Gizliye Metafizik Bir Düşünce mi?	385

11

HEIDEGGER'DEN BUGÜNE METAFİZİK	390
1. Metafizik Tarihinin Yeniden Keşfedilişi	390
2. Gilson'dan Sartre'a: Varoluşun Metafizik Tarafından Yeniden Keşfedilişi	395
3. Gadamer'den Derrida'ya: Dilin Metafizik Tarafından Yeniden Keşfedilişi	406
4. Levinas: Aşkınılığın Metafizik Tarafından Yeniden Keşfedilişi	420

SONUÇ	424
-------	-----

KISALTMALAR	427
-------------	-----

OKUMA ÖNERİLERİ	429
-----------------	-----

DİZİN	439
-------	-----

“Varlığı varlık olarak ele alan bir bilim vardır.”

Aristoteles, *Metafizik*, IV, 1

“Bütün felsefe bir ağaç gibidir, kökleri metafizik, gövdesi fizik, bu gövdeden çıkan dalları da bütün öteki bilimlerdir; bunlar da üç ana bilime, yani tıp, mekanik ve ahlâka indirgenir.”

René Descartes, *Felsefenin İlkeleri*'ne Mektup/Önsöz

“Metafizik insana ilişkin bilgilerin hiç kuşkusuz en zorudur; ne var ki hâlâ bir tane bile metafizik kaleme alınmadı.”

Immanuel Kant, *Ahlâkın ve doğal teolojinin ilkelerinin apaçıklığı konusunda araştırma*.

“Metafizigi olmayan bir halk,
‘Kutsalların Kutsal’” olmayan bir tapınak gibidir.”

G. W. F. Hegel, *Mantık Bilimi*'nin ilk baskısına Önsöz.

“Metafizik ‘insanın doğasına’ aittir. Ne okul felsefesine ait bir disiplindir ne de keyfi gözlemlerin yapıldığı bir alan. Metafizik, varoluşumuzun temel olayıdır. Hatta varoluşumuzdur.”

Martin Heidegger, *Metafizik Nedir?*

ÖNSÖZ

Elinizdeki çalışma “metafiziği” oluşturan düşünce disiplini tanıtmayı umut ediyor. Bu terim artık neredeyse hep tırnak içinde kullanılıyorsa bunun nedeni metafiziğin günümüzde artık ne uygulanan ne de öğretilen bir bilim olmasıdır. Belirli bir gelenek metafiziği bilimlerin kraliçesi saydıysa da fizik, matematik ya da teoloji gibi bölümler hep var olmasına rağmen günümüzde metafizik fakülteleri yok (aslında hiç olmadı). Metafizik olmamak ya da post-metafizik olmak felsefenin erdemlerinden biriymiş gibi çoğu zaman, üstelik epeydir de sadece çerçevelemeye yarıyor. Önde gelen çağdaş felsefe akımlarının (fenomenoloji, analitik felsefe, yapısöküm) neredeyse hepsi, üstelik müthiş bir şevkle, metafiziği aşmak gerektiğinde anlaşıyor. Peki ama neyi aşmış olacağız? Biliyor muyuz hâlâ bunu? Post-metafizik olduğunu ilan eden yeni düşünce de metafizikten devraldığı miras ve ışık olmadan düşünülebilir miydi?

Bu kitabın yazarı metafizik elkitaplarıyla tanışmamış bir kuşaktan geliyor ama bu kuşağa metafiziğin aldatıcı ve basıkıcı olduğu kadar tiranca bir düşünce düzeni olduğu, bundan mutlaka kurtulmak gerektiği tekrar tekrar telkin edilmişti. Tercihen Kant’ın ya da Heidegger’in egemen düşüncelerine sahip çıkıp bir ölçüde otokratik diyebileceğimiz bir biçimde metafiziğe destek de veriliyordu. Fakat işin en gülünecek yanı, bu filozofların düşüncelerini inceleyen tarafsız herhangi bir gözlemcinin bu iki filozofun asıl tasarısının derinlemesine metafizik olduğunu öğrenecek olmasıdır. Kant’ın en açık amacının en sonunda metafiziği olanaklı kılmak olduğunu, yine aynı şekilde Heidegger’in amacının da varlık meselesini

uyandırmak olduğunu, bunun da metafiziğin en önemli iz-
leği olduğunu bilmek için kapsamlı bir eğitim almış olmak
gerekmez. Bu neden bilinmiyordu acaba?

Metafizik düşünce düzeni ne zaman egemen olmuştu? Antikçağda olmadığı kesin çünkü bu terim ancak 12. yüzyılda ortaya çıkacaktı ama bunun tek nedeni eskilerin metafizik diye bir terim bilmemesi de değildir.¹ “Metafizik” dediğimiz düşüncenin, yani başlıca konusu varlık olan düşüncenin, eskilerin zamanında ortaya çıktığına hiç kuşku yoktur; eski düşüncenin en önemli başarısının bu olduğu da kesindir. Fakat bu düşünce Parmenides, Platon ve Aristoteles'te ancak kısaltılmış metinlerde ve görülmedik bir cüretle kendini ortaya koyuyordu; öyle ki düşünürler her defasında ölümlülerin genelde benimsedikleri açıklama yollarından ayrıldıklarını vurgulamak zorunda kalıyorlardı. Asıl zorluk bu yeni disiplinin nesnesini kavramakta yaşanır: Varlık, idea, varlık olarak varlık tam anlamıyla ne demektir? Nitekim Antikçağdan itibaren varlığı rehber edinip dünyayı kavrama çabalarının son derece kuşkuyla karşılanması da bundandır: Parmenides'in varlığının hareketsizliğinin karşısına hep şeylerin apaçık hareketi çıkarılmıştı; Platon'un idealar kuramının (dünyamızın boşu boşuna suretinin çıkartılması; pratikte bunun hiçbir yararı olmayacaktır) yol açtığı yararsız “metafiziği” Aristoteles'in nasıl şevkle damgaladığını da unutmamak gerekir; kaldı ki nesnesinin ne olduğu bir türlü çözülemeyen bir ilk felsefe fikrini ortaya atan da Aristoteles'in kendisiydi. “Metafizik” düşünce Antikçağda egemenlikten o kadar uzaktı ki ne Aristoteles sonrası Hellen okulları (Stoacılık, Epikuroşçuluk, Kuşkuculuk) tarafından ne de genel anlamda Roma dünyası tarafından benimsendi.

Akla Ortaçağ gelebilir elbette. Fakat metafizikle tamamen başı dönmüş bir Ortaçağ imgesi bir ölçüde mittir. Nitekim

¹ Bkz. Luc Brisson, “Un si long anonymat”, içinde: J.-M. Narbonne ve L. Langlois (yönetiminde), *La métaphysique. Son histoire, sa critique, ses enjeux*, Paris/Québec, Vrin/PUL, 1999, s. 43.

Ortaçağ dünyasının metafizik düşünceyle tanışması pek geç olmuştur ve bu düşünceyi başka bir kaynaktan edindiği için ona tam anlamıyla egemen ya da tartışılmaz bir konum vermemiştir. Ortalama herhangi bir okur, düşüncesini metafizik diye sunan tek bir Ortaçağ yazarının adı vermekte bile zorlanacaktır.

Modern zamansa Descartes'tan itibaren, varlığı, özü ve nedenleri daha iyi kucaklayabilecek, daha kesin bir gerçek anlayışına sahip olan başka bir "ilk felsefe" adına aşmak istediği metafizik düşünceye çoklukla karşı çıkmaya çalıştı. Ne var ki metafizik düşüncenin en derin umudu, şeylerin hakiki varlığını en sonunda anlamak amacıyla pek sınırlı söylemleri aşmak değil miydi? Demek ki metafiziği baştan varsaymadan ama daha da önemlisi bir şekilde tamamen erdirmeden aşmak zordur.

Elinizdeki çalışma, metafiziğin şeylerin nedenini ve varlığını evrensel kapsamda sorgulayan, dünyanın kavranmasına yönelik tasarımı sırtladığı için her tür düşüncenin belki de aşılabilir önvarsayımı olduğunu, herkese ve her şeye karşı hatırlatmak istiyor.

Fransız dilinde metafiziğe tarihsel giriş kapsamında bir çalışma bulunmamasından bir süredir şikâyetçiyim. Varolan çalışmaların çoğu ya çok eski ya da terimin biraz karikatürü ve miadı dolmuş anlamında Thomasçı esinler taşıyor. Daha doğrusu Thomasçıdan ziyade Scotuşçu demek gereken bu gelenekte genel metafizik ya da ontoloji varlık olarak varlık izleğine eğildiği ölçüde felsefenin temel disiplini; bu geleneğe göre felsefenin öteki bölümleri ancak varlığın özgüllüklerini inceleyecektir. Mantığının yerine başka bir şey konmamış olsa da (Heidegger *Varlık ve Zaman* adlı çalışmasında bunu neredeyse olduğu gibi ele alanlardan biridir) bu felsefe anlayışı artık geçerli değil.

Yine de metafiziğe giriş niteliğinde bir çalışma ihtiyacı ortadan kalkmadı, hatta metafiziği saran genel kuşku ortamında daha da gerekli olduğu bile söylenebilir: Metafiziğin

bir ölçüde yeraltında kalan tarihinin başlıca aşamaları ve önemli uğrakları nelerdir? Bu kitabın amacı “büyük sistemleri” saymakla bitmeyecek çeşitliliklerini kapsayacak şekilde teker teker ele almak değildir. Bu kitabın amacı söz konusu çeşitlilik kapsamında, olduğu hâliyle felsefi düşünceyi belki de kuran bir meselenin ve düşünce disiplininin sunduğu devamlılığı ortaya çıkarmaktır. Bu da metafizikle uğraşmak için tikel bir öğretiye (siyasal bir partiye katılmak gibi) bağlanmamak gerektiği anlamı taşır. Dünyamızı ve deneyimimizin anlamını kavramaya çalışırken ne yaptığımızın farkında olmak yeterli olacaktır.